

PREJAVY ĽUDSKÝCH ČARODEJNÝCH SÍL A ĽUDSKÍ BESOVIA

Slovania za dávnych čias vyznávali vieru v mnohých bohov,

no vnímali a poznali ešte väčšiu plejádu všakovakých čarodejných bytostí a besov. Mnohé z tých bytostí, čo sa v tomto svete ukázali, tu boli aj skôr ako človek. Nezriedka prišli z iných svetov a často však nevedno, ako sa zrodili. Mnohé čarodejné bytosti boli stvoreniami božskými, podobne ako človek samotný. Podobne teda ako oni, aj človek bol obdarený trochou čarodejnej moci, ktorá od bozku na čelo od samotného praboha Roda pochádzala, a tak sa čas od času mohlo stať, že i človeku sa podarilo stvoriť nejakých besov alebo sa v besa zmenil sám. Takáto premena mohla byť chcená, ale mnohokrát sa udiala nechcene a mohla nastať rovnako za života, ale i po smrti premeneného.

Prastará slovanská legenda o stvorení človeka, ktorá je podobná s legendami mnohých iných národov a kultúr popisuje to, že človek bol stvorený z Matičky Zeme. Teda, že bohyňa Mokoš poskytla Svarogovi a Lade hmotu na vytvarovanie tela človeka, ako aj na mnoho iných hmotných telesných schránok rôznych bytostí. Následne ako bolo telo z posvätej hliny stvorené, Lada, v niektorých verziách legendy to bol Svarog, vydúchol človeku dušu. Človek však bol stále bezvedomou bytosťou, a tak samotný praboh Rod mu daroval iskru vedomia, ktorá zažala život. Aj tu sa verzie legendy rozchádzajú. Vrávi sa, že tento Rodov dar vedomia, životnej iskry - životnej sily, ktorej poslaním je počas života získavaním skúseností a vedomostí rásť, sprostredkoval od Roda človeku stvoriteľ Svarog bozkom na čelo. Niekedy však tento čarodejný bozk dostal človek od samotného praboha Roda. Nech tomu bolo tak či onak, na základe tejto legendy naši predkovia verili, že človek sa skladá z tela, duše a ducha - životnej sily. Telo sa po smrti vracia Matičke Zemi, duša, čoby obraz alebo záznam života, putuje do podsvetia k svojim predkom a duch - životná sila - ako jasný plameň zrodenný z iskry sa vracia späť k samotnému prabohovi Rodovi. No tu sa vraj môže kde čo pokaziť, dôsledkom čoho sa v našom svete môžu objaviť rôzne čudá, príznaky, mátohy, strašidlá a duchovia.

To, že sa to v našom svete deje, síce doteraz nebolo nijako vedecky potvrdené, ale správy o tom, že je tomu tak, pochádzajú zo všetkých ľudských kultúr naprieč celým svetom i časom od samotného počiatku vekov. Ľudia ako duchovné bytosti majú predpoklad tieto čudá či duchov vnímať, ale keďže ich duše, tak ako aj ich duch - životná sila sú počas života uzavreté v tele, je toto vnímanie práve telesnou schránkou do istej miery obmedzené. Vedomci, čarodeji, kňazi a ľudia, ktorí sa zaoberajú duchovným životom, majú samozrejme k ich vnímaniu bližšie ako bežný človek, ale i to sa stať môže, že ducha, príznak, či strašidlo zbadá.

Najčastejšie sa to deje vtedy, keď životná sila ako aj duša opúšťa telo. Naši predkovia verili, že vtedy príde Smert', ba dokonca niekedy samotná bohyňa smrti Morena, aby odobrala ducha - životnú

silu a odniesla ju bohovi Rodovi. Okamih, kedy Smerť telu odoberie ducha - životnú silu, sa môže prejavíť tak, že osoby blízke nebožtíkovi môžu pocítiť záchvev sily. Napríklad môžu mať sen, ktorý oznamuje úmrtie blízkeho. Môžu pocítiť akoby náhly závan chladu či iný nezvyčajný pocit. Návrat ducha - životnej sily k Rodovi zvyčajne trvá iba okamžik a v tom okamžiku sa táto sila môže ešte naposledy prejavíť v našom svete. Práve vtedy môžu pukať žiarovky, padať obrazy zo stien či diať sa všakovaké neprirodzené veci. Tento okamžik, aj keď je zvyčajne veľmi krátky, no ak naň striehne nejaká zákerná bytosť, ktorá dokáže ducha - životnú silu zachytiť či ukradnúť, môže sa potom touto silou ona živiť či ináč čarodejne využiť vo svoj prospech.

S odlúčením ducha - životnej sily od tela odchádza z tela aj duša človeka a Slovania verili, že odchádza do podsvetia k svojim predkom. Tento prechod podľa viery našich predkov, podobne ako u iných vierouk, zvyčajne trvá zhruba štyridsať dní. V tom čase sa duša nebožtíka zdržuje v blízkosti svojho zomrelého tela, prípadne sa svojou návštevou lúči s miestami či bytosťami tohto sveta. Počas týchto dní sa duša v tomto svete môže prejavíť ako duch, príznak či strašidlo.

Aby prechod duše do podsvetia bol čo najplynulejší a duša sa svojvoľne nevracala do nášho sveta Jav, slúžili našim predkom mnohé pohrebné rituály a zvyklosti. Okrem hádam najzákladnejšieho, ktorým je zatlačenie očí mŕtvemu, sa mnohé z obyčajov zachovali aj dodnes. Prekrytie zrkadla, obrátenie pohárov či tanierov, aby duša v nich neuviazla a v konečnom dôsledku aj kar – pohrebná hostina či rozlúčka so zosnulým patrí medzi ne. Samozrejmosťou je zapálenie sviece pri truhle počas rozlúčky s nebožtíkom.

Niekedy aj napriek snahe pozostalých a vykonaním všetkých potrebných rituálov sa mohlo stať, že duša zablúdila alebo z istého dôvodu neodišla do podsvetia, či bola uväznená a potom sa v našom svete, povedzme, nadprirodzene prejavovala ako duch, čudo, mátoha či strašidlo. Taktiež sa takejto stratenej duši mohlo stať, že sa transformovala v inú nadprirodzenú bytosť ako napríklad vílu, stopjana či rôzne iné druhy besov, či čarodejných bytostí, niekedy dobrej, inokedy škodiacej povahy.

Naši predkovia pre posmrtných duchov mali mnoho rozličných pomenovaní ako mátoha, babiak, čudo, strašidlo, nečistoj, des, navrátiliec, poludnica, bludička, svetlonoš ako aj detské pomenovania ako bubák, bobo, škrabinôžka a dnes sa k nim pridružujú rôzne nové pomenovania ako poltergeist či revenant. Všetky tieto pomenovania nadprirodzených zjavení majú spoločnú vlastnosť a to, že pochádzajú na základe starej viery našich slovanských predkov z duše zomrelého človeka, ktorá sa všemocne snaží prejavíť, ba dokonca zhmotniť. Najčastejšie sa tieto duše zjavujú ako mlhavé poletujúce opary, prípadne vo svojej pôvodnej ľudskej podobe, no môžu nadobudnúť aj rôzne strašidelné tvary zubatých príšer. Môžu sa prejavíť ako svetelné poletujúce gule, nezriedka sa však dokážu premeniť v akúkoľvek podobu bytosti z nášho, ba dokonca aj iných svetov. V slovanskej mytológii bolo známych niekoľko možných dôvodov ich výskytu. Spôsobíť to mohla aj cudzia bytosť, ktorá na človeka uvrhla kliatbu zabraňujúcu duši po smrti jej prechod do podsvetia,

prípadne núti dušu sa z podsvetia neustále vracat' do nášho sveta Jav. Ďalším dôvodom pre výskyt strašidla podľa slovanských predkov mohlo byť uväznenie duše cudzou čarodejnou bytosťou alebo aj človekom za účelom jej zneužitia vo svoj prospech. Väzením pre dušu mohol byť podľa legiend a strašidelných príbehov napríklad hrnček vodníka, ale i hocijaký očarovaný predmet. Je tu možnosť, že duša je uväznená v mŕtvom tele nebožtíka alebo aj v cudzom živom tele, ba niekedy to môže byť aj telo inej bytosti.

Okrem cudzieho zavinenia, ak duša po smrti neprešla do Navu, prípadne sa z neho vracia stále späť do sveta živých, môže byť aj to, že nebožtík bol násilne pripravený o život či príchod smrti bol pre dušu človeka natoľko prekvapivý, napríklad pri neočakávanej nehode, že sa nechce zmieriť s povinnosťou odísť. Podľa našich predkov existoval ešte jeden dôvod, ktorý býval toho príčinou, že duša neopustila náš svet a tým bolo to, že nebožtík za svojho života sa spriahol zvyčajne s temnými silami či besmi, či sám vykonal čarodejný rituál, vďaka ktorému jeho duša ostala v svete živých aj po smrti. Naši predkovia verili, že ak duša, ktorá neodišla do Navu a nedošlo k jej premene v nejakú čarodejnú bytosť, zvyčajne ako duch ostala pripútaná najčastejšie k určitému miestu. Niekedy sa však mohla pripútať aj k zvieratú, ale omnoho častejšie k ľudskej osobe. Tá potom bývala takýmto duchom napadaná, sužovaná a trýznená, no niekedy naopak aj chránená, ba dokonca by sa mohlo zdať, že táto osoba ducha chtiac či nechtiac vyvoláva alebo i ovláda.

Duchovia pripútaní k miestu sa na ňom zvykli objavovať či prejavovať rôznymi nadprirodzenými skutkami. Tie mohli byť rovnako dobrého charakteru, ako napríklad odhalenie minulosti či zvestovanie budúcnosti, vystríhanie či záchrana živých pred nebezpečenstvom, pomoc pri hľadaní strateného či dokonca pomoc pri liečení, ale aj sprostredkovanie vedomostí či informácií, ktoré by ináč nebolo možné získať. Častejšie však pôsobenie duší, ktoré neodišli do Navu či sa z neho vrátili, bývalo zlovoľné, strašidelné a od toho sú odvodené aj niektoré ich pomenovania ako strašidlo či mátoha. Ich prejavmi mohli byť vydávanie strašidelných zvukov či hlasov, ktoré prichádzajú odnikiaľ a bez zjavnej príčiny. Mohlo to byť iba klopanie, kroky v miestnosti, kde sa nikto neprechádza, ale aj hlasné búchanie, škrípanie či iné neprirodzené zvuky. Duchovia sa mnohokrát prejavovali aj neprirodzeným výskytom vôní a pachov, náhlou zmenou teploty v miestnosti a v tej našej dobe pribudlo ovládanie elektrických zariadení. Niektorí duchovia vraj dokážu pohybovať predmetmi, dokonca vedia predmety aj rozbiť či ináč poškodiť. Ich zapríčinením sa predmety môžu strácať a objavovať na úplne iných miestach. Naši predkovia verili, že duchovia dokážu zapríčiniť nevysvetliteľné nehody, ktoré môžu byť dokonca aj smrteľné. Podobne to môžu byť aj požiare či iné živelné pohromy. Dokonca vraj duchovia dokážu zaútočiť neviditeľnou silou na človeka a ublížiť mu alebo ho aj zahubiť.

V takýchto prípadoch naši predkovia poznali pre prelomenie kliatby oslobodenie uväznenej duše či nasmerovanie len zablúdenej duše, ako aj prinútenie duše pre odchod do Navu mnoho čarodejných praktík, rituálov a čarodejných obradov. Pre oslobodenie duše niekedy bolo potrebné splnenie úlohy, želania nebožtíka, a to či už

nájdenie vraha, prípadne nájdenie a pochovanie tela či náprava neprávosti zapríčinenú nebožtíkom alebo nebožtíkovi.

Ľudia od samotného počiatku verili v čarodejné sily, ktoré tvorili náš svet ako i iné svety, ba dokonca ktoré tvorili samotnú bytosť človeka. Podobne aj naši predkovia verili, že čarodejné sily v podobe duše a ducha - životnej sily človeka sa môžu prejavíť nielen po jeho smrti, keď sú nadobro uvoľnené zo svojej hmotnej telesnej schránky, ale aj počas života, kedy sú jej obsahom a súčasťou. Verili, že vďaka vedomiu ako prejavu ducha - životnej sily a jeho duše môže človek konať aj čarodejné činy. To je umožnené len vďaka rôznym čarodejným praktikám, rituálom či obradom, ktoré nasmerujú človeku darované čarodejné sily, aby dokázali urobiť zmenu a naplniť ľudský zámer v našom, ale aj v iných svetoch.

V dávnych dobách Slovania síce nemali jednotnú cirkev, a teda ani vierouku a náboženstvo, ktoré by sa tradovalo celoplošne, ale v rámci rodín a rodov, prípadne obcí či kmeňov sa vyznávala vierouka hoci lokálne odlišná, no so spoločnými základmi viery. Súčasťou týchto rodových spoločenstiev bývali znachari a znacharky, ktorých pomenovanie je pravdepodobne odvodené od slova znať, teda vedieť či byť vedomý. Ich možno známejšie pomenovanie bývalo vedmy či vedomci a práve toto ich pomenovanie naznačuje, že mali schopnosť využívať svoje vedomie, a teda čarodejný dar ducha - životnej sily i duše. Slovanské vedmy a vedomci nadobudnuté čarodejné schopnosti a znalosti využívali v zásade k prospechu svojej komunity. Išlo hlavne o liečenie, nech bolo vykonávané použitím čarodejných síl, zariekaním ako aj vďaka znalostiam o liečivých či čarodejných bylinách a silách i v človeku samotnom. Vedomci samozrejme veštili a komunikovali s duchovnými svetmi, bohmi i mnohorakými čarodejnými bytosťami, od ktorých získavali svoje znalosti a neraz i čarodejné sily a schopnosti, často aj vďaka dosahovaniu extatických stavov, a to či už pomocou čarodejných bylín, tanca, spevu alebo rytmickej hudby.

Ich úlohou bolo tiež vykonávanie väčšiny posvätných náboženských obradov a rituálov a svojou podstatou tak šíрили a udržiavali náboženstvo a tradície slovanských predkov. Niektoré obrady a rôzne rituály sa vykonávali v rodinnom kruhu alebo to bolo úlohou v spoločenstve najväčšou osobou, a to či už staršinu, vladyku či kniežaťa.

V slovanských spoločenstvách, aj keď nikdy nebola ustanovená jednotná vierouka, a teda neexistovala ani žiadna cirkev, časom aj tu vznikali väčšie svätoháje a obradiská, kde sa nachádzalo viacero povolaných osôb ako žrecov, obetníkov či hádačov, ktorých úlohou bolo vykonávanie slávnostných posvätných obradov, veštieb. Často však tu už išlo skôr o obradníkov, ktorí už nie vždy boli aj vedomcami. Vedomci a vedomkyne sa i naďalej zachovali a verilo sa, že sú obdarení čarodejnou mocou, a teda boli považovaní za čarodejov, čarodejnice, ktorí boli zvyčajne volaní ako volch prípadne koldun. Ak išlo o ženy, tie sa nazývali bogynky, baby či babice. Ich znalosti a schopnosti boli vo veľkej úcte a často vyvolávali bázeň až strach. Preto v slovanskom folklóre je omnoho viac príbehov a legiend, v ktorých sú mnohokrát zlými a škodiacimi bytosťami, spriahnutými s temnými besmi, vzývajúcimi temné božstvá.

Mnohokrát tieto bytosti v príbehoch splývajú s lesnými čarodejnými bytosťami ako lesný dedo či lesná baba. Takéto vedmy a vedomci zvyčajne boli nazývanými ako striga, strigôň, bosorák, bosorka či ježibaba.

Využiť čarodejné sily nebolo nikdy jednoduché, zvyčajne k tomu nestačia iba teoretické poznatky čarodejných praktík, ale predsa len na druhej strane čas od času sa nejaké tie čary mohli vydať hocikomu. Preto nezriedka v rámci sviatočných dní, prípadne splnov či novov mesiaca, kedy sa verilo, že čarodejné sily sú silnejšie a prístupnejšie, sa o čarovanie pokúšali, povedzme, aj bežní smrteľníci.

Išlo hlavne o rôzne druhy agrárnych čarov, obiet a požehnaní, ako aj čary ľúbostné či čary, obrady a rituály, ktoré mali zabezpečiť šťastie, zdravie a úspech. Takéto domáce čarovanie často súviselo s čarovnými bytosťami domova, a teda najmä s vyvolávaním a uctievaním duchov predkov, ale aj vyčarovaním či privolaním bytostí, ktoré mali chrániť domácnosť, majetok, hospodárstvo a celú rodinu. Niekedy sa však mohlo stať, že s dobrým úmyslom vyčarovaná či z podsvetia privolaná duša predka síce vskutku prinášala úžitok tomu, kto ju vyvolal, ale na druhej strane škodila iným.

Slovania okrem viery v duchov, čarodejov, strigy či bytosti ľuďmi privolané z podsvetia a iných svetov verili aj v ľudskú čarodejnú bytosť, ktorú nazývali mora. Mora bola vlastne dušou živého človeka, ktorá napádala ľudí počas ich spánku. Takpovediac vysávala spiacim životnú energiu. Napadnutá osoba počas spánku mala pocit dusenia či veľkého tlaku na hrudi, nemohla sa nijako brániť, pohnúť sa, ba ani sa prebudiť. Človeku napadnutému morou spánok neprinášal oddych, ale naopak, stále viac a viac chradol, čo nakoniec mohlo zapríčiniť až smrť. Takéto pôsobenie duše človeka v podobe mory na iných ľuďoch niekedy mohlo byť vyvolané nevedomky, no často bolo zapríčinené závišťou a zlorečením.

S príchodom kresťanstva bola síce viera v starých bohov potlačená, ale viera v rôzne čarodejné bytosti ako aj bytosti pochádzajúce z pôsobenia ľudskej duše sa do istej miery iba transformovali a vo svojej podstate vlastne pretrvali až do dnešných dní.

DUCH VEDMÁKA

Bola raz jedna hora a proti nej hora druhá, a medzi tými

horami dolina bola, a v tej doline osada hradbou obohnaná, a či to mestečko bolo, už nevedno, bo to bolo veľmi dávno. Za tých dávnych čias, tak ako i za tých dnešných, a nebude tomu inak ani v budúcnosti, boli bohatí aj chudobní. Bohatí si v spokojnosti užívali a tí chudobní strádali alebo sa na cestu za šťastím vydali. Tak raz cez to mesto v doline schované prechádzal bohabojný mládenec, čo sa od svojej chudobnej rodiny odobral a na cestu do sveta sa pobral.

Ani v tomto meste svoje šťastie nenašiel, a tak ako z mesta a cez mestskú bránu odchádzal, zbadal on v priekope pri ceste mŕtvolu

nepochovanú, a k tomu videl, že každý, kto okolo nej išiel, hlavu od nej odvrátil alebo dokonca odplúvol si na ňu. I opýtal sa on pri bráne stojaceho strážneho, čo za mŕtvolu to tam v priekope leží a prečo okoloidúci ho nepochovali, ale naňho s odporom si odplúvali.

„Prečo, prečo? Lebo to je mŕtvola vedmáka, čo hentam pod hradbami svoju chalupu mal.“

„Ale veď ten vedmák hádam ľuďom bylinami i čarami svojimi pomáhal, či on bosorákom bol?“

„Pomáhal, nepomáhal. Vedmákom bol, a tak sa ho každý bál a nikto ho nechcel pochovať, aby naňho nejaké čary-máry nepreskočili.“

„Ak je tak, ja sa nebojím. Ja ho veru pochovám a jeho telo Matičke Zemi Mokoši navrátim, tak ako sa to sluší a patrí“ odhodlal sa mládenec, veď nenadarmo ho Duchoslavom zovali.

Napokon potom, čo mŕtvolu vedmáka sám pod hradbou mesta pochoval, aj všetky pohrebné obrady vykonal, ba nad hrobom i smútočnú pieseň zaspieval, pokračoval ďalej vo svojej ceste. Až podvečer prišiel k senníku pod lesom i tam rozhodol sa prenocovať. Keď sa ráno zobudil a do svojej kapsy nahliadol, či mu v nej ešte nejaká poživeň k raňajkám ostala, naskutku sa prekvapil, keď tam okrem suchej kôry a tvrdého kúska syra aj mešec plný zlaťákov našiel.

Naradovaný, keď poslednú svoju poživeň na raňajky zjedol, znovu sa na cestu vybral. Hodnú chvíľu si on po ceste radostne popiskujúc kráčal, až k širokej rieke dorazil. Aby cez tú riekku mohol sa dostať do mesta na druhom jej brehu, musel sa na pramici prievozníkmi dať previesť. Keď na pramicu nastúpil, prievozníkom z tej samej radosti, že sa cez noc znenazdajky boháčom stal, sa so svojim bohatstvom neopatrne pochváľil. Keďže v ten čas iba jeho samotného na druhý breh prevážali, uprostred rieky na seba prievozníci iba žmurkli, mešec dukátov Duchoslavovi vzali a jeho do rieky sotili. Ako ho tak silný prúd začal unášať a on nevediac plávať sa už aj topiť začal, tu ho akási neviditeľná sila začala nad hladinu nadnášať, pri živote ho držať. Hoci sa mládenec riadne vody naľogal, predsa len na breh podarilo sa mu doplávať, a keď z vody vyliezol, tu pred ním zjavila sa žiariaca postava.

„Moje telo Matičke Zemi Mokoši si porúčal,“ prehovoril duch vedmáka, „pohrebné obrady si vykonal, ba i smútočnú pieseň si mi nad hrobom zaspieval, zato som ťa ja bohatstvom chcel obdaruť, no nakoniec som ťa musel od utopenia zachrániť. Preto ťa ja radšej, ak s tým budeš súhlasiť, naučím čarom, ako sa na zlatého sokola, striebornú rybu i koňa medeného môžeš premeniť.“

Duchoslav si najprv myslel, že to z toho, ako sa v rieke topil, sa mu niečo marí. Potom sa na chvíľu aj preľakol, že do akej galiby sa on dostal, keď vedmákovi pohreb vystrojil, no ako ducha v bázni až dokonca vypočul, pochopil, že jeho skutok mu nie na biedu, ale k prospechu bude, a tak s výukou čarov súhlasil. Duch vedmáka statočnému mládencovi vysvetlil, čo a ako treba vykonať, aby sa on v sokola zlatého, rybu striebornú či koňa medeného premenil. Keď Duchoslav naučil sa čarovať, rozlúčil sa s vedmákovým duchom a do kráľovského mesta službu hľadať sa vybral. V tom čase tamojší kráľ sa do vojny chystal a vojakov do svojho vojska verboval, tak i statočný mládenec do vojska sa zapísať dal.

I vyťahol kráľ do poľa so svojou armádou, no keď k bojovému

poľu sa on blížil, zvedovia mu dali znať, že nepriateľ jeho so sedemkrát väčším vojskom za tri dni na bojové pole pritiahne a jemu porážka hrozí. Jedinou záchranou by mohlo byť meč čarovný mať, ktorým ak niekto nad hlavou zamáva, jedným šmahom tristotridsaťtri nepriateľských hláv zotne. No ten meč Samoseč na zámku jeho krásnej zlatovlasej dcéry nad krbom visel a ten zámok s vežou k nebu sa vypínajúcou na ostrove uprostred veľkého jazera stál, na tri dni cesty tam i tri dni späť. Hoci nádej bola malá, žeby ktosi ten meč na bojové pole stihol doručiť, predsa len bolo treba o to sa pokúsiť. Samotný kráľ preto pred vojsko predstúpil a vojakov sa opýtal: „Či nájde sa medzi vami, ktos' tak statočný a rýchly, že mi do troch dní meč Samoseč od mojej dcéry prinesie?“